

УДК 347.1(477)

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529519>
О.Р. ШИШКА,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: sesh131213@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1396-0508>

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

O.R. SHYSHKA,

Ass. Professor, Chair of Civil Law Disciplines, Kharkiv National University of Internal Affairs, Ph.D. (Law), Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: sesh131213@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1396-0508>

THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY IN THE CIVIL LAW OF UKRAINE

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Унаслідок розпочатого в Україні процесу оновлення цивільного законодавства постає нагальна потреба узгодити цивільно-правові норми з вимогами їх ясності, однозначності й несуперечливості, а це на пряму впливає на стабільність правового регулювання та передбачуваність правозастосовної практики. Враховуючи те, що цього досягти, як правило, досить складно, тому автор обґрунтовує необхідність посилити механізм цивільно-правового регулювання певними правовими гарантіями, які б сприяли усуненню правової невизначеності, а також забезпечували б стабільність і підвищували ефективність цивільно-правового регулювання. Такою правовою гарантією має стати принцип правової визначеності. **Метою** статті є з'ясування місця принципу правової визначеності в цивільному праві України. **Методологічну** основу статті становить діалектичний метод пізнання, що засновується на матеріалістичній діалектиці з використанням таких загальнонаукових методів, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, аналогія, метод побудови гіпотез, та системно-структурний метод. У роботі також застосовано основи герменевтики як філософсько-методологічної теорії розуміння та тлумачення (інтерпретації) цивільно-правових норм. **Результатом** дослідження є виявлена система цивільно-правових норм, через які в цивільному праві України виявляється принцип правової визначеності. Практичне значення отриманих результатів полягає в пропозиціях оновлення ЦК України з метою посилення принципу правової визначеності та усунення певних проявів правової невизначеності в ЦК України. **Висновки.** Установлено, що принцип правової визначеності має бути визнано складником системи принципів цивільного права України, оскільки такий принцип закріплено в цивільно-правових нормах, його дія поширюється на весь механізм цивільно-правового регулювання та стосується усіх цивільних відносин.

Ключові слова: принципи цивільного права; принцип правової визначеності; джерела цивільного права; тлумачення, рекодифікація

***

Problem statement. With the process of updating civil legislation initiated in Ukraine, there is an urgent need to bring civil law norms to the requirements of their clarity, unambiguity and consistency, and this directly affects the stability of legal regulation and the predictability of law enforcement practice. Given that this is usually quite difficult to achieve, the author justifies the need to strengthen the mechanism of civil law regulation with certain legal guarantees that would help eliminate legal uncertainty, as well as ensure stability and increase the effectiveness of civil law regulation. Such a legal guarantee should be the principle of legal certainty. Therefore, the **purpose** of the article is to identify the place of the principle of legal certainty in the civil law of Ukraine. The **methodological** basis of the article is the dialectical method of cognition, which is based on materialistic dialectics using such general scientific methods as analysis, synthesis, induction, deduction, hypothesis construction method, abstraction, concretization, analogy and system-structural method. The paper also used the foundations of hermeneutics as a philosophical and methodological theory of understanding and interpretation of civil law norms. The **result** of the research is the system of civil law norms revealed in the Civil Code of Ukraine, through which the principle of legal certainty in the civil law of Ukraine is manifested. The practical significance of the obtained results is the proposals to update the Civil Code of Ukraine to strengthen the principle of legal certainty and correct certain manifestations of legal uncertainty in the Civil Code of Ukraine. **Conclusions.** It is established that the principle of legal certainty should be

included in the system of principles of civil law of Ukraine, as such, a principle is enshrined in civil law, and its effect extends to the entire mechanism of civil law regulation and applies to all civil relations.

Key words: *principles of civil law; the principle of legal certainty; sources of Civil Law; interpretation; recodification*

Постановка проблеми

Не виникає сумніву, що розпочатий в Україні процес оновлення цивільного законодавства [1] є важливим та необхідним. Це є наслідком загальносвітових тенденцій розвитку людства та його прогресом, які невідмінно впливають на соціальне життя людини, а з ними виникають нові виклики та потреби в правовому оформленні відносин, які або не вкладаються в концепт цивільно-правового регулювання, або сам механізм цивільно-правового регулювання виявляється безсилим, щоб забезпечити непорушність прав та інтересів учасників цивільних відносин. Крім цього, оновлення цивільного законодавства зумовлено й необхідністю узгодження ЦК України як основного акту цивільного законодавства з вимогами принципу правової визначеності [2–4]. Водночас такий принцип у сфері цивільного права має виявлятися не лише в тому, що цивільне законодавство має в цілому бути якісним, тобто доступним, зрозумілим, чітким та передбачуваним, установлювати дієві механізми захисту цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, зокрема й від свавільного втручання з боку державних органів у їхні права та інтереси. Цивільне законодавство має містити й механізми, які сприяють усуненню правової невизначеності, а також забезпечують стабільність і підвищують ефективність цивільно-правового регулювання. На жаль, цивільне законодавство в цілому та ЦК України зокрема не завжди є послідовними, узгодженими, чіткими, зрозумілими та передбачуваними в правовому регулюванні, а це на пряму впливає на їх регулятивну якість та стабільність, а ЦК України як основний акт цивільного законодавства містить недостатньо механізмів, які б сприяли усуненню правової невизначеності, забезпечували стабільність і підвищували ефективність цивільно-правового регулювання.

Принцип правової визначеності в науці цивільного права України досі не ставав предметом окремого наукового дослідження. Дослідження такого принципу переважно проводилися в контексті розгляду його як загальноправового (основоположного) принципу (С.П. Погребняк [5], Р.О. Падалка [6], Г.З. Огнев'юк [7]), як складника принципу верховенства права (С.П. Головатий [8], Ю.І. Матвєєва [9], П.Д. Гуйван [10], М.І. Ко-

зюбра [11], О.С. Олійник [12]), як одного з принципів у системі інших галузей права, крім цивільного (В.А. Кройтор [13], О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк [14], О.В. Сачко [15]), чи в контексті окремих його аспектів чи проявів під час дослідження іншої правової проблематики. Принцип правової визначеності досліджувався і іноземними вченими. Зокрема, Ван Меєрбек Джереми (Jérémie, 2016) досліджував застосування принципу правової визначеності в судовій практиці ЄС [16]; Джон МакГаррі (McGarry, 2011) – забезпечення правової визначеності відповідно до Закону про права людини [17]; Хісні Ахметаж (Ahmetaj, 2014) – реалізацію правової визначеності та законних очікувань як загальних принципів права ЄС в судовій практиці ЄС [18] тощо.

Незважаючи на велику зацікавленість такою тематикою, досі залишається невирішеним питання щодо місця принципу правової визначеності у цивільному праві України. Тому, метою статті є виявлення місця принципу правової визначеності в цивільному праві України. Її новизна полягає у формуванні нових поглядів щодо принципу правової визначеності у сфері цивільного права України. *Завданням* цього дослідження є: встановити на основі норм чинного законодавства України місце принципу правової визначеності в системі права України; виявити специфіку та системність прояву принципу правової визначеності у ЦК України; надати пропозиції щодо оновлення ЦК України.

Місце принципу правової визначеності в системі права України

Як відомо, принцип правової визначеності є невід'ємним, органічним складником принципу верховенства права. Про це в низці своїх рішень зазначає Конституційний Суд України [19–21], а також Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) [22, п.111; 23, п.35; 24, п.25]. На це ж звертає увагу й Венеційська комісія у своїй доповіді "Верховенство права" [25]. З огляду на те, що принцип верховенства права (ст.8 Конституції України) є принципом загальноправовим, то логічним є висновок, що й принцип правової визначеності є теж загальноправовим¹.

¹ Цей висновок підтверджується також і позицією ЄСПЛ, який вказує, що принцип правової визначеності є загальним принципом [22, п.111].

Водночас детальний аналіз ЦК України дає підстави говорити, що такий принцип має розглядатися не лише як загальноправовий, але і як цивільно-правовий (галузевий) принцип, оскільки певні його специфіку та системність закріплено саме в цивільно-правових нормах. Цьому є підтвердження в таких статтях ЦК України, як: ч.4, ч.2 ст.7, ч.2 ст.15, абз.2 ч.1 ст.19, ч.2 ст.21, ч.5 ст.202, ч.1 ст.203, ч.3 ст.206, ст.228, ч.2 ст.611, ч.4 ст.626, ч.6 ст.633, ч.2 ст.700, ст.716, ч.2 ст.805 тощо.

Прояв принципу правової визначеності в ЦК України

Зокрема, *принцип правової визначеності в ЦК України проявляється через змістову, системну та структурну складову ЦК України*. Це виявляється під час з'ясування змісту цивільно-правової норми.

Як відомо, будь-яке пізнання юридичної норми завжди починається з мовного (граматичного, буквального) способу з'ясування її змісту. Унаслідок застосування такого способу норма права завжди перевіряється на відповідність вимогам чіткості та зрозумілості, на що, до речі, звертає увагу ЄСПЛ, указуючи, що закон має містити досить зрозумілі й чіткі формулювання, давати змогу орієнтуватися в тому, які правові норми застосовуються до певного випадку, а які ні [26, п.56; 27, п.49; 28, п.59]. Якщо норма не є досить чіткою та зрозумілою, тобто має прояви неоднозначності, її зміст може бути встановлено та перевірено через застосування логічного способу тлумачення, оскільки, крім мовної форми, кожна норма права має враховувати й закони логіки. Для з'ясування змісту правової норми важливе значення має також і системне тлумачення. Як зазначає С.О. Сліпченко, системне тлумачення обумовлює встановлення сенсу норми права шляхом виявлення її зв'язку з іншими правовими нормами [29]. Тобто такий спосіб виявляється в порівнянні двох або більше юридичних норм, що дає змогу: з'ясувати сенс норми права, яка підлягає тлумаченню (наприклад, у широкому чи вузькому розумінні); установити її місце в системі певної галузі; виявити зв'язок однієї норми права з іншою, ураховуючи структуру нормативно-правового акту, його мету та сферу його застосування; окреслити коло суб'єктів, на яких розраховано цю правову норму. Перевіряючи якість правової норми, слід ураховувати й телеологічний (цільовий) спосіб тлумачення.

Прикладом відповідності цивільно-правової

норми принципу правової визначеності, як і не відповідності в певних аспектах такому принципу, можна навести ст.1 ЦК України. Так, за допомогою мовного (граматичного, буквального) способу тлумачення ч.1 ст.1 ЦК України можна дійти висновку, що цивільне законодавство регулює особисті немайнові та майнові відносини, які мають такі ознаки: вони мають бути засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Застосовуючи логічний спосіб тлумачення цієї норми, можна дійти висновку, що не всі суспільні відносини є цивільними, а лише ті, яким властиві певні ознаки та характер. Крім того, якщо робити аналіз у межах цієї норми, то несуперечливим має бути висновок, що цивільне законодавство регулює тільки цивільні відносини. До речі, саме така позиція домінує в науці цивільного права [30; 31], а також під час вивчення дисципліни "Цивільне право України" [32; 33]. Застосовуючи різні прийоми логіки, можна зробити й інший висновок: що неособисті немайнові відносини не регулюються цивільним законодавством. Те ж має стосуватися й тих приватних відносин, яким невластиві ознаки цивільних. Водночас для перевірки наведених вище висновків слід застосувати системний спосіб тлумачення, завдяки якому можна уточнити або перевірити певну правову норму. Так, якщо порівняти зміст ч.1 ст.1 ЦК України з назвою ст.1 та з її ч.2, то з'ясуємо таке: по-перше, ч.1 слід розуміти вужче, ніж здається на перший погляд; по-друге, цивільним законодавством регулюються певні відносини. Такими відносинами є цивільні (ч.1 ст.1 ЦК України) та певні нецивільні (зокрема, це майнові відносини, які засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також податкові, бюджетні відносини у випадках, установлених законом – ч.1 ст.1 ЦК України). Останній висновок є логічним та несуперечливим, оскільки основне призначення цивільного права є регулювання саме цивільних відносин. Водночас цивільне законодавство здатне регулювати й інші відносини, які є нецивільними. Підтвердженням цьому є ЦК України, в якому врегульовано деякі особливості розгляду окремих категорій справ, що здійснюються в порядку цивільного та господарського судочинства. Зокрема, це абз.2 ч.1 ст.218; ч.2 ст.614; ч.2 та ч.3 ст.623; абз.2 ч.1 ст.866, абз.2 ч.2 ст.945; ч.2 ст.1047 ЦК України тощо, у яких визначено, якими засобами доказування можуть встановлюватися певні обста-

вини справи, а якими – ні; на кому лежить обов'язок доказування і подання доказів та ін. Це ж стосується кримінальних і податкових відносин, у регулюванні яких ураховуються правові поняття, які характерні саме для цивільного права. Мова йде зокрема про такі поняття як фізична особа, юридична особа, власність, майно, акція, житло, об'єкти авторського права та суміжних прав.

Щодо неособистих немайнових приватних відносин, а також приватних відносин, яким не властиві ознаки цивільних, ЦК України в цьому аспекті не є достатньо послідовним, а отже – тут у цивільному праві існує правова невизначеність. Вона полягає в тому, що з одного боку такі відносини не охоплюються предметом цивільного права (ч.1 ст.1 ЦК України), а з другого – вони регулюються ЦК України [34; 35]. Наприклад у ч.4 ст.425 ЦК України допускається, що у випадках, установлених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть відчужуватися (передаватися). Тобто виникає питання: якщо особисті немайнові права здатні відчужуватися, то наскільки вони тоді є особистими. Це ж стосується й ст.285 ЦК України, зі змісту якої випливає, що доступ до інформації про стан здоров'я фізичної особи може мати не одна особа. Якщо інформація про стан здоров'я, наприклад, стосується дитини, то доступ до такої інформації має кожен із батьків або усиновлювачів. Здається, що така суперечливість створює стан правової невизначеності. Тому якщо ЦК України допускає регулювання неособистих немайнових відносин, то логічним є твердження, що предмет цивільного права потребує розширення щодо немайнових цивільних відносин, а не обмежуватися лише особистими немайновими відносинами. Тобто, ч.1 ст.1 ЦК України має охоплювати як особисті, так і неособисті немайнові відносини. З огляду на це пропонуємо в ч.1 ст.1 ЦК України прибрати слово "особисті".

Деяку правову невизначеність можна продемонструвати і в контексті структури ЦК України. Так, зважаючи на те, що цивільні відносини мають два види: особисті немайнові та майнові (ч.1 ст.1 ЦК України) – і особисті немайнові відносини в структурі речення стоять першими, то логічно, що структура ЦК України має будуватися за тим же принципом. Спочатку мають упорядковуватися особисті немайнові відносини, а вже потім – майнові. Однак ЦК України в цьому контексті не завжди є досить послідовним. Так, якщо проаналізувати розділ 3 "Об'єкти цивіль-

них прав", то можна побачити, що його структуру побудовано на концепції першості майнових відносин. Зокрема в ст.177 ЦК України серед об'єктів цивільних прав на перше місце законодавець чомусь ставить блага, які мають майновий характер. Це – речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги тощо. Проте за логікою законодавець мав би почати з нематеріальних благ, а саме з особистих немайнових благ. Те ж саме стосується й глави 13, яка має назву "Речі. Майно", хоча, урахувавши першість особистих немайнових відносин, ця глава мала б стосуватися нематеріальних благ. Глава 15 "Нематеріальні блага" також позбавлена певної логіки. Так, якщо особисті немайнові відносини мають першість, то чому особистим немайновим благам відведено останню статтю в структурі глави 15? Алогічною є також і кількість глав у розділі 3 "Об'єкти цивільних прав". Зважаючи на положення ст.177 ЦК України, у структурі розділу 3 щонайменше дві глави мають стосуватися немайнових і майнових благ, оскільки це прямо випливає зі змісту тієї норми, де встановлено, що об'єктами цивільних прав є матеріальні та нематеріальні блага. Водночас не досить зрозуміло, чому одна глава називається "Нематеріальні блага" (глава 15), а інші – "Речі. Майно" (глава 13) та "Цінні папери" (глава 14). Тобто з огляду на назви таких глав – застосовані в них поняття не є однопорядковими. Так, якщо речі, майно та цінні папери є видовими поняттями, то нематеріальні блага є родовим поняттям, а отже порушено правила системності, що є проявом правової невизначеності. А отже – розділ 3 "Об'єкти цивільних прав" має містити принаймні три глави: главу 12 "Загальні положення про об'єкти цивільних прав", главу 13 "Нематеріальні блага" та главу 14 "Матеріальні блага".

Вищенаведене дає змогу зробити висновок, що принцип правової визначеності виявляє себе не лише через якість та структурну логічність правової норми, але й через якісну системно-структуровану будову ЦК України (чи іншого акту цивільного законодавства), оскільки якщо норма не буде достатньо зрозумілою, чіткою та передбачуваною, особливо внаслідок системного аналізу її та інших правових норм у структурі ЦК України (чи іншого акту цивільного законодавства), або не матиме належного місця її розташування в такому нормативно-правовому акті, то юридичну силу такої правової норми можна поставити під сумнів. Недарма ЄСПЛ свого часу сформулював правило, що жодна

норма не може вважатися "законом", якщо її не сформульовано з точністю, достатньою для того, щоб дати змогу громадянину визначити свою поведінку [36, п.39]. До того ж і Конституційний Суд України справедливо вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності [21]. Крім того, слід брати до уваги той факт, що якість правової норми залежить на пряму від того, наскільки вона є якісною та не-суперечливою, застосовуючи такий алгоритм її тлумачення: мовне тлумачення => логічне тлумачення => системне тлумачення => телеологічне тлумачення (див. більш детально про цей алгоритм тут: [29]). Якщо норма за такого алгоритму не створює стану правової невизначеності, то це означає, що вона відповідає принципу правової визначеності.

Принцип правової визначеності в ЦК України виявляється в нормах цивільного права, які встановлюють певні запобіжники у разі невідповідності одних норм права іншим (ч.6 ст.633, ч.9 ст.1109, ч.2 ст.1242 тощо ЦК України) чи невідповідності одного джерела цивільного права іншому (абз.2 ч.4, ч.2 ст.7, ч.2 ст.21, ч.1 ст.203 тощо ЦК України), а також коли застосування певних цивільно-правових норм суперечить суті конкретних цивільних відносин чи суті правочину (ч.5 ст.202, ч.1 ст.716, ч.2 ст.901 тощо ЦК України) та в інших випадках, коли в цивільно-правовому регулюванні вирішується якась суперечність (ч.2 ст.15, ч.4 ст.26, ч.2 ст.319 тощо ЦК України).

Принцип правової визначеності в ЦК України виявляється також через алгоритм тлумачення змісту правочину (ст.213 ЦК України), умов договору (ст.637 ЦК України) та заповіту (ст.1256 ЦК України).

Вищенаведене дає змогу зробити висновок, що натеper є всі підстави говорити, що принцип правової визначеності має бути визнано елементом системи принципів цивільного права. Це зумовлено тим, що цей принцип закріплено в цивільно-правових нормах, має загальний характер, оскільки його дія поширюється на всі цивільні відносини. Крім того, порушення такого принципу в цивільному праві тягне певні правові наслідки. Ними є неможливість застосування деяких цивільно-правових норм у зв'язку з тим, що для конкретного випадку певні норми або є нікчемними, або не можуть застосовуватися, оскільки суперечать Конституції України, ЦК України, загальним засадам цивільного законо-

давства, положенням договору чи суті відносин або правочину. Також є й випадки, коли в ЦК України встановлено заборону застосування певного джерела цивільного права або надано можливість учасникам цивільних правовідносин у судовому порядку визнати незаконним та, відповідно, скасувати нормативно-правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Також у ЦК України визначено й інші правові наслідки, що вирішують деякі суперечності, що не відповідають певним концептуальним аспектам цивільно-правового регулювання.

Пропозиції оновлення ЦК України

У зв'язку з наведеним пропонуємо внести принцип правової визначеності в норми ст.3 ЦК України. Також із метою посилення принципу правової визначеності та виправлення певних проявів правової невизначеності, пропонується:

– змінити назву глави 1 розділу 1 ЦК України на "Джерела цивільного права"². Також, урахувавши те, що назва глави 1 ЦК України стосується безпосередньо джерел цивільного права, то здається логічним, що така глава має починатися з загальної характеристики таких джерел. Відповідно, пропонується викласти ст.1 ЦК України в такій редакції:

"Стаття 1. Джерела цивільного права

1. Джерелами цивільного права є Конституція України, загальні засади, міжнародні договори, акти цивільного законодавства, договір та звичай.

2. Основу національних джерел цивільного права становить Конституція України.

3. У разі виникнення суперечностей між цим Кодексом та іншим джерелом цивільного права застосовуються положення цього Кодексу, крім випадків, коли цей Кодекс надає пріоритет такому чи іншому джерелу цивільного права.

4. У випадках, установлених актами цивільного законодавства, цивільні відносини можуть регулюватися іншими джерелами цивільного права"³;

² Необхідність такої зміни зумовлена несприйняттям як у науці цивільного права, так і в правовій доктрині терміна "цивільне законодавство" у більш широкому розумінні, за яким договір та звичай мають охоплюватися обсягом цього поняття [37]. Такі зміни вирішать проблему та нададуть змогу більш чіткого розуміння того, що є джерелами регулювання цивільних відносин, а що ні.

³ Необхідність такого положення зумовлено тим, що ЦК України встановлює інші регулятори цивільних від-

– з урахуванням запропонованих вище змін чинну ст.1 ЦК України викласти в такій редакції:

"Стаття 1¹. Відносини, що регулюються джерелами цивільного права

1. Джерелами цивільного права регулюються цивільні відносини (немайнові, майнові та змішані відносини), які виникли між юридично рівними його учасниками.

2. До публічних відносин джерела цивільного права застосовуються лише у тій мірі, в якій вони не врегульовані відповідним законодавством, а також у випадках, прямо передбачених законом. Джерела цивільного права, які суперечать публічному порядку, до публічних відносин не застосовуються⁴;

– викласти ст.3 ЦК України в такій редакції:

"Стаття 3. Загальні засади цивільного права

1. Загальними засадами цивільного права є:

1) юридична рівність учасників цивільних відносин;

2) неприпустимість порушення свободи волі учасника цивільних відносин;

3) неприпустимість свавільного втручання в приватну сферу фізичної або юридичної особи;

4) майнова самостійність учасника цивільних відносин, крім випадків, установлених законом;

5) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, установлених Конституцією України та законом;

6) свобода договору;

7) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;

8) неприпустимість зловживання правом;

9) судовий захист цивільного права та інтересу;

10) справедливість, добросовісність, розумність;

11) неприпустимість порушення принципу правової визначеності в регулюванні цивільних відносин";

– виключити ч.1 ст.4 ЦК України, оскільки в

носин, які не охоплюються Главою 1 ЦК України. Наприклад, ч.4 ст.26 ЦК України встановлює, що фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією України, цим Кодексом, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та *моральним засадам суспільства*. На моральні засади суспільства звертає увагу також ч.4 ст.13, абз.2 ч.1 ст.19, ч.1 ст.203, ч.2 ст.300, абз.2 ч.2 ст.319 тощо ЦК України.

⁴ Наведене формулювання, хоча і не змінює сутнісно діючу цивільно-правову норму, проте, направлене на виправлення правової невизначеності у науці та правовій доктрині цивільного права України, в тому числі і у навчальному процесі з дисципліни "Цивільне право України".

запропонованій вище статті 1 це положення передбачено в частині 2;

– викласти чинну ч.2 ст.4 ЦК України в такій редакції:

"2. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Якщо правова норма, яка міститься в цьому Кодексі, суперечить Конституції України чи загальним засадам цивільного права, то ця норма застосованню не підлягає. У такому разі застосовуються правила статті 8 цього Кодексу.

Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які не суперечать Конституції України, загальним засадам цивільного права та цьому Кодексу (далі – закон)⁵.

Якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проєкт закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проєкт закону про внесення змін до Цивільного кодексу України. Поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проєктом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України.

Якщо правова норма, яка міститься в законі, вказаному в абзаці третьому частини другої цієї статті суперечить Конституції України, загальним засадам цивільного права або цьому Кодексу, то вона до цивільних відносин не застосовується. У такому разі застосовується та правова норма, яка існувала до набрання чинності таким законом, а за її відсутності чи суперечності з Конституцією України, загальними засадами цивільного права або цим Кодексом застосовуються правила статті 8 цього Кодексу";

– викласти чинну ч.1 ст.6 ЦК України в такій редакції: "Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства та не суперечить Конституції України, загальним засадам цивільного права та цьому Кодексу"⁶;

⁵ Наведені зміни зумовлено тим, що чинна редакція норми в частині "...які приймаються відповідно до..." має дві основні проблеми. Перша стосується того, що Конституція України та ЦК України не регулюють порядок прийняття нормативно-правових актів, а встановлюють лише певні їх особливості. По-друге, якщо буквально розуміти цю норму, то створюється проблема віднесення тих нормативно-правових актів, які існували до набрання чинності Конституцією України та ЦК України, наприклад, чи є Закон України "Про захист прав споживачів" актом цивільного законодавства.

⁶ Частина 1 ст.6 ЦК України потребує уточнення щодо відповідності договору, не лише загальним заса-

– доповнити ст.6 ЦК України частиною 5, яка містить норму такого змісту: "Умови договору, які суперечать Конституції України, загальним засадам цивільного законодавства та цьому Кодексу, у цивільних відносинах не застосовуються".

– викласти чинну ч.1 ст.6 ЦК України в такій редакції: "Якщо цивільні відносини не врегульовано цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором і неможливо застосувати до них звичай чи міжнародний договір, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону)"⁷;

– доповнити главу 1 розділу 1 ЦК України статтею 10¹ такого змісту:

"Стаття 10¹ Тлумачення та застосування цивільно-правових норм

1. Під час тлумачення та застосування цивільно-правових норм ураховується необхідність забезпечення їхнього однакового застосування, добросовісності, а також правової визначеності.

2. Офіційне тлумачення окремих цивільно-правових норм здійснюється відповідним державним та міжнародним органом у межах компетенції, що надана йому згідно з законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Офіційне тлумачення не може створювати нових норм права та має рекомендаційний характер, якщо інше не встановлено законом. Офіційне тлумачення може створювати наслідки лише для майбутніх цивільних відносин.

3. Під час тлумачення змісту правової норми беруться до уваги однакове значення слів і понять, а також визначене джерелами цивільного

права, а також Конституції України та ЦК України. Це зумовлено тим, що Конституція України становить основу цивільного законодавства України, а ЦК України є основним актом цивільного законодавства.

⁷ Необхідність запропонованих уточнень зумовлено проблемою застосування звичаю та міжнародного договору до цивільних відносин. Якщо виходити з правила, яке закріплене в ст.8, то воно має таку форму: "цивільні відносини, які не регулюються ЦК України, іншими актами цивільного законодавства або договором регулюються тими правовими нормами ЦК України, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини, а якщо до цивільних відносин неможливо застосувати такі правові норми, то вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства". Проте в межах такого правила не передбачено таких видів джерел цивільного права, як звичай та міжнародний договір.

права чи загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів з урахуванням структури та системи цього Кодексу;

Слова та словосполучення, що вживаються в джерелах цивільного права, тлумачаться відповідно до їх загального значення, за винятком випадків, коли з суті відносин зрозуміло, що слово або словосполучення має вживатися в спеціальному (правовому, технічному чи будь-якому іншому) значенні. У випадках невідповідності між загальним і спеціальним значенням слова чи словосполучення пріоритет має спеціальне значення, за умови, що воно не створює стану правової невизначеності та відповідає загальним засадам цивільного права.

4. Якщо буквальне значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст правової норми, їхній зміст устанавлюється порівнянням відповідних норм цивільного законодавства зі змістом інших його частин, усім його змістом, а за необхідності й намірами сторін

5. При вирішенні питання, що стосуються прав і свобод людини, норми цивільного права тлумачаться й застосовуються відповідно до Конституції України, Загальної декларації прав людини (з урахуванням практики її застосування Європейським судом з прав людини в справах проти України) та інших міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України"⁸.

Висновки

Аналіз чинного законодавства України дав змогу зробити такі висновки:

1. Принцип правової визначеності в чинному законодавстві України виявляється у двох його аспектах: як загальноправовий (основоположний) принцип та як галузевий принцип. Все за-

⁸ Необхідність введення запропонованої статті зумовлено узгодженням правозастосовної практики з вимогами принципів правової визначеності та передбачуваності закону. Тобто недосконалість чинного цивільного законодавства України полягає в тому, що в ньому відсутні норми, які б визначали чіткий та єдиний алгоритм тлумачення норм цивільного права (зокрема тих, які містяться в актах цивільного законодавства), а це, як убачається, не сприяє правовій визначеності та передбачуваності закону в державі, не гарантує, що сенс знаків, слів та словосполучень, які становлять зміст певної норми права, матиме єдине та правильне їхнє розуміння й застосування відповідними суб'єктами права в конкретній ситуації, і – як наслідок – це може призвести до помилок у правозастосовній діяльності.

лежить від того, яка норма права підлягає застосуванню до конкретного випадку. Якщо застосовується ст.8 Конституції України – то принцип правової визначеності виявляє себе як загальноправовий (основоположний) принцип. Якщо застосуванню підлягає правова норма якоїсь галузі права – то принцип правової визначеності виявляє себе як галузевий принцип.

2. Принцип правової визначеності в цивільному праві України має свою системність та виявляється: 1) через змістову, системну та структурну складову ЦК України чи іншого акту цивільного законодавства; 2) через норми цивільного права, які встановлюють певні запобіжники (правові наслідки) у разі невідповідності одних норм права іншим чи невідповідності одного джерела цивільного права іншому, а також коли застосування певних цивільно-правових норм суперечить суті конкретних цивільних відносин чи суті правочину або коли в цивільно-правовому регулюванні вирішується невідповід-

ність сфери суцього зі сферою належного; 3) через алгоритм тлумачення змісту правочину, умов договору та заповіту.

3. Принцип правової визначеності має бути визнано складником системи принципів цивільного права України, оскільки такий принцип закріплено в цивільно-правових нормах, його дія поширюється на весь механізм цивільно-правового регулювання та стосується усіх цивільних відносин. Основна мета такого принципу – забезпечити стабільність цивільно-правового регулювання та підвищити його ефективність.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 № 650. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-robochoyi-grupi-shchodo-rekodifikaciyi-onovlennya-civilnogo-zakonodavstva-ukrayini-s-650-170719>
2. Шишка О. Р., Шишка Н. В. Волездатність юридичної особи: аномалії правової визначеності ЦК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 146–149. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/36>
3. Шишка О. Р. Рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства України як шлях до правової визначеності. *Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна* (м. Харків, 22 травня 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 223–230.
4. Шишка О. Р. Тлумачення цивільного законодавства України: деякі напрямки рекодифікації ЦК України. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Одеса, 28 лютого 2020 р.). Одеса: ОДУВС. 2020. С. 169–172.
5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2009. 433 с.
6. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 195 с.
7. Огнев'юк Г. З. Правова визначеність як юридична категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 10. С. 32–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_10_13
8. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2009. 44 с.
9. Матвеева Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 220 с.
10. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
11. Козюбра М. І. Принцип верховенства права та правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Том 64. Юридичні науки. С. 3–9.
12. Олійник О. С. Принципи кримінального права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 480 с.
13. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2021. 42 с.
14. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ:

- Ваїте, 2014. 944 с.
15. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. 500 с.
  16. Jérémie Van Meerbeeck. The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*. 2016. Vol. 41, № 41. P. 275–288.
  17. McGarry J. Effecting Legal Certainty under the Human Rights Act. *Judicial Review*. 2011. Vol. 16. № 1. PP. 66–71.
  18. Ahmetaj H. Legal Certainty and Legitimate Expectation in the EU Law. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*. 2014. Vol. 1. No. 2. PP. 20–25.
  19. Справа за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 3682 Кримінального кодексу України (Справа № 1-135/2018(5846/17): рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text>
  20. Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України "Про міліцію" (Справа № 1-25/2010): рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 № 17-рп/2010. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>
  21. Справа за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту" (Справа № 1-5/2017): рішення Конституційного Суду України від 20.12.2017 № 2-р/2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text>
  22. Soldatenko v. Ukraine, no. 2440/07, ECHR, 23 October 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89161>
  23. Davydov v. Russia, no. 18967/07, ECHR, 30 October 2014. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147440>
  24. Agurdino S.R.L. v. Moldova, no. 7359/06, ECHR, 27 September 2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106413>
  25. Верховенство права: доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні, Венеція, 25–26 берез. 2011 р. *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.
  26. Amann v. Switzerland, no. 27798/95, ECHR, 14 June 2007. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58497>
  27. Sunday Times v. United Kingdom, no. 6538/74, ECHR, 26 April 1979. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>
  28. Szabó and Vissy v. Hungary, no. 37138/14, ECHR, 12 January 2016. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020>
  29. Слипченко С. А. Алгоритм толковання актів законодавства України. *Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн*: матер. VII Міжнар. цивільно-стичного форуму (м. Київ, 11–12 травня 2017 року). Київ: ТОВ "Білоцерківдрук", 2018. С. 320–324.
  30. Сібільов М. М. Предмет приватного (цивільного) права. *Право України*. 2014. № 6. С. 66–74.
  31. Кузнецова Н. С. Предмет та система сучасного цивільного права України. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 22–25.
  32. Цивільне право України: підручник. У 2 частинах. Ч. 1. Загальна / за ред. проф. Р. Б. Шишки (кер. авт. кол.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.
  33. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Т. 1. Вступ у цивільне право: підручник. Київ: Алерта, 2012. 472 с.
  34. Шишка А. Р. Концепт статті 1 ГК України: методологічний шлях до розуміння і проблеми. *Методологія дослідження проблем цивілістики*: сб. ст., посвящ. пам'яті проф. А. А. Пушкіна / под ред. Ю. М. Жорнокуя і С. А. Слипченко. Харків: Право, 2017. С. 389–414.
  35. Шишка О. Р. Концептуальний дисонанс ст. 1 ЦК України: деякі проблеми розходження доктринальних установок з легальними. *Методологія цивільного (приватного) права України в умовах європеїзації (Матвєєвські цивілістичні читання)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 жовтня 2017 р.). К.: ТОВ "Білоцерківдрук", 2018. С. 199–206.
  36. Gawęda v. Poland, no. 26229/95, ECHR, 14 March 2002. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60325>
  37. Шишка О. Р. Цивільне законодавство України та його межі. *Рекодифікація цивільного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів*: монографія / кол. авт.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н. Ю. Голубева та ін. Київ: Норма права, 2020. С. 177–207.

REFERENCES

1. *Pro utvorennya robochoyi hrupy shchodo rekodyfikatsiyi (onovlennya) tsyvil'noho zakonodavstva Ukrayiny* [On the establishment of a working group on the recodification (update) of civil legislation of Ukraine]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny (17.07.2019 No. 650). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-robochoyi-grupi-shchodo-rekodifikatsiyi-onovlennya-civilnogo-zakonodavstva-ukrayini-s-650-170719> (in Ukr.).
2. Shyshka, O. R., & Shyshka, N. V. (2021). Volezdatnist yurydychnoyi osoby: anomalii pravovoyi vyznachenosti TSK Ukrayiny [Legal capacity of a legal entity: anomalies of legal certainty of the Central Committee of Ukraine]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, (3), 146–149 <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/36> (in Ukr.).
3. Shyshka, O. R. (2020). Rekodyfikatsiya (onovlennya) tsyvilnoho zakonodavstva Ukrayiny yak shlyakh do pravovoyi vyznachenosti [Recodification (update) of the civil legislation of Ukraine as a way to legal certainty]. In: *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu: tezy dop. uchasnykiv nauk.-prakt. konf., prysvyach. 95-y richnytsi vid dnya narodzhennya O. A. Pushkina* (m. Kharkiv, 22 travnya 2020 r.). Kharkiv: KHNUVS (s. 223–230) (in Ukr.).
4. Shyshka, O. R. (2020). Tlumachennya tsyvilnoho zakonodavstva Ukrayiny: deyaki napryamky rekodyfikatsiyi TSK Ukrayiny [Interpretation of the civil legislation of Ukraine: some directions of recodification of the Central Committee of Ukraine]. In: *Vplyv intehratsiynykh tendentsiy na rozvytok natsionalnoho prava: materialy mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi internet-konferentsiyi* (m. Odesa, 28 lyutoho 2020 r.). Odesa: ODUVS. (s. 169–172) (in Ukr.).
5. Pohrebnyak, S. P. (2009). *Osnovopolozhni pryntsypy prava* [Fundamental principles of law]. Doctor's thesis (12.00.01). Kharkiv (in Ukr.).
6. Padalka, R. O. (2017). *Verkhovenstvo prava yak osnovopolozhnyy pryntsyp prava* [The rule of law as a fundamental principle of law]. Candidate's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
7. Ohnevyyuk, H. Z. (2017). Pravova vyznachenist yak yurydychna katehoriya [Legal certainty as a legal category]. *Byuleten Ministerstva yustyttsiyi Ukrayiny*, (10), 32–35 (in Ukr.). http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_10_13
8. Holovatyy, S. P. (2009). *Verkhovenstvo prava: ideya, doktryna, pryntsyp* [Rule of law: idea, doctrine, principle]. Extended abstract of doctor's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
9. Matvyeyeva, YU. I. (2019). *Pryntsyp pravovoyi vyznachenosti yak skladova verkhovenstva prava* [The principle of legal certainty as a component of the rule of law]. Candidate's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
10. Huyvan, P.D. (2017). Pravova vyznachenist yak skladova chastyna pryntsypu verkhovenstva prava [Legal certainty as an integral part of the rule of law]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*, (17), 11–21 (in Ukr.). http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
11. Kozyubra, M. I. (2007). Pryntsyp verkhovenstva prava ta pravovoyi derzhavy: yednist osnovnykh vymoh [The principle of the rule of law and the rule of law: the unity of the basic requirements]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, (64. Yurydychni nauky), 3–9 (in Ukr.).
12. Oliinyk, O. S. (2020). *Pryntsypy kryminalnoho prava* [Principles of criminal law]. Doctor's thesis (12.00.08). Kyiv (in Ukr.).
13. Kroytor, V. A. (2021). *Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya ta funktsionuvannya systemy pryntsypiv tsyvilnoho sudochynstva* [Theoretical and methodological foundations of the formation and functioning of the system of principles of civil justice]. Doctor's thesis (12.00.03). Kharkiv (in Ukr.).
14. Dudorov, O. O., & Khavronyuk, M. I. ; Khavronyuk, M. I. (Red.). (2014). *Kryminalne pravo* [Criminal Law]. Navch. posib. Kyiv: Vaite (in Ukr.).
15. Sachko, O. V. (2019). *Zabezpechennya verkhovenstva prava pry zastosuvanni osoblyvykh form, poradykiv ta rezhyziv kryminalnoho provadzhennya* [Ensuring the rule of law in the application of special forms, procedures and regimes of criminal proceedings]. Doctor's thesis (12.00.09). Irpin (in Ukr.).
16. Jérémie, Van Meerbeeck. (2016). The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*, 41(41), 275–288.
17. McGarry, J. (2011). Effecting Legal Certainty under the Human Rights Act. *Judicial Review*, 16(1), 66–71.
18. Ahmetaj, H. (2014). Legal Certainty and Legitimate Expectation in the EU Law. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 1(2), 20–25.
19. *Sprava za konstytutsiynym podannym 59 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) statti 3682 Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny (Sprava No. 1-135/2018(5846/17)* [Case on the constitutional petition of 59 people's deputies of Ukraine on the

- conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article 3682 of the Criminal Code of Ukraine (Case No. 1-135 / 2018 (5846/17)). Rishennya Konstytutsiyonoho Sudu Ukrayiny (26.02.2019 No. 1-r/2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text> (in Ukr.).
20. *Sprava za konstytutsiynym podannym Upovnovazhenoho Verkhovnoyi Rady Ukrayiny z prav lyudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) abzatsu vosmoho punktu 5 chastyny pershoyi statti 11 Zakonu Ukrayiny "Pro militsiyu" (Sprava No. 1-25/2010)* [Case on the constitutional petition of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights regarding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the eighth paragraph of item 8 of the first part of Article 11 of the Law of Ukraine "On Police" (Case No. 1-25 / 2010)]. Rishennya Konstytutsiyonoho Sudu Ukrayiny (29.06.2010 No. 17-rp/2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text> (in Ukr.).
  21. *Sprava za konstytutsiynym podannym 49 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) punktu 7 chastyny druhoyi statti 42 Zakonu Ukrayiny "Pro vyshchu osvitu" (Sprava No. 1-5/2017)* [The case on the constitutional petition of 49 people's deputies of Ukraine on the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with paragraph 7 of the second part of Article 42 of the Law of Ukraine "On Higher Education" (Case No. 1-5 / 2017)]. Rishennya Konstytutsiyonoho Sudu Ukrayiny (20.12.2017 No. 2-r/2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text> (in Ukr.).
  22. Soldatenko v. Ukraine, no. 2440/07, ECHR, 23 October 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89161>
  23. Davydov v. Russia, no. 18967/07, ECHR, 30 October 2014. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147440>
  24. Agurdino S.R.L. v. Moldova, no. 7359/06, ECHR, 27 September 2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106413>
  25. Verkhovenstvo prava: dopovid, skhvalena Venetsiyiskoyu Komisiyeyu na 86-mu plenarnomu zasidanni, Venetsiya, 25–26 berez. 2011 r. [Rule of law: report approved by the Venice Commission at its 86th plenary session, Venice, 25-26 March. 2011]. *Pravo Ukrayiny*, 2011, (10), 168–184 (in Ukr.).
  26. Amann v. Switzerland, no. 27798/95, ECHR, 14 June 2007. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58497>
  27. Sunday Times v. United Kingdom, no. 6538/74, ECHR, 26 April 1979. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>
  28. Szabó and Vissy v. Hungary, no. 37138/14, ECHR, 12 January 2016. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020>
  29. Slipchenko, S. A. (2018). Alhorytm tolkovannya aktov hrazhdanskoho zakonodatel'stva Ukrayny [Algorithm for interpreting acts of civil legislation of Ukraine]. In: *Pryntsypy i tendentsiyi zastosuvannya pryvatnoho prava YES i postradyanskykh krayin: mater. VII Mizhnar. tsyvilistychnoho forumu* (m. Kyiv, 11–12 travnya 2017 roku). Kyiv: TOV "Bilotserkivdruk" (s. 320–324) (in Ukr.).
  30. Sibilov, M. M. (2014). Predmet pryvatnoho (tsyvilnoho) prava [The subject of private (civil) law]. *Pravo Ukrayiny*, (6), 66–74 (in Ukr.).
  31. Kuznyetsova, N. S. (2017). Predmet ta systema suchasnoho tsyvilnoho prava Ukrayiny [Subject and system of modern civil law of Ukraine]. In: *Aktualni problemy pryvatnoho prava: dohovir yak pravova forma rehulyuvannya pryvatnykh vidnosyn: materialy nauk.-prakt. konf., prysvyach. 95-y richnytsi z dnya narodzhennya d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. AN URSS V. P. Maslova* (m. Kharkiv, 17 lyut. 2017 r.). Kharkiv: Pravo (s. 22–25) (in Ukr.).
  32. Shyshka, R. B. (Red.). (2018). *Tsyvilne pravo Ukrayiny* [Civil law of Ukraine]. Pidruchnyk. U 2 chastynakh. CH. 1. Zahalna. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K (in Ukr.).
  33. Maydanyk, R. A. (2012). *Tsyvilne pravo: Zahalna chastyna. T. 1. Vstup u tsyvilne pravo* [Civil law: General part. Vol. 1. Introduction to civil law]. Pidruchnyk. Kyiv: Alerta (in Ukr.).
  34. Shishka, A. R. (2017). Kontsept stati 1 GK Ukrainy: metodologicheskyy put k poznaniyu i problemy [The concept of article 1 of the Civil Code of Ukraine: methodological path to knowledge and problems]. In: Zhornokuy, YU. M., & Slipchenko, S. A. (Reds.). *Metodologiya issledovaniya problem tsyvilistiki: sb. st., posvyashch. pamyati prof. A. A. Pushkina*. Kharkiv: Pravo (s. 389–414) (in Ukr.).
  35. Shyshka, O. R. (2018). Kontseptualnyy dysonans st. 1 TSK Ukrainy: deyaki problemy rozkhodzhennya doktrynalnykh ustanovok z lehalnymy [Conceptual dissonance of art. 1 of the Central Committee of Ukraine: some problems of difference of doctrinal installations with legal]. In: *Metodolohiya tsyvilnoho (pryvatnoho) prava Ukrayiny v umovakh yevropeyzatsiyi (Matvyeyevski tsyvilistychni chytannya): materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (m. Kyiv, 27 zhovtnya 2017 r.). K.: TOV "Bilotserkivdru" (s. 199–206) (in Ukr.).
  36. Gawęda v. Poland, no. 26229/95, ECHR, 14 March 2002. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60325>

37. Shyshka, O. R. (2020). Tsyvilne zakonodavstvo Ukrayiny ta yoho mezhi [Civil legislation of Ukraine and its borders]. In: Kharytonov, YE. O., Kharytonova, O. I., & Holubyeva, N. YU. et al. *Rekodyfikatsiya tsyvilnoho zakonodavstva Ukrayiny v umovakh yevrointehratsiynykh protsesiv*. Monohrafiya. Kyiv: Norma prava (s. 177–207) (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 70 pp. 6–17 (5).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.5529519

http://forumprava.pp.ua/files/006-017-2021-5-FP-Shyshka_3.pdfhttp://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_5_3.pdf**License (for files):**[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)**Received:** 12.11.2021**Accepted:** 07.12.2021**Published:** 10.12.2021**Available online:** 10.12.2021**Cite as:**Шишка, О. Р. (2021). Принцип правової визначеності в цивільному праві України. *Форум Права*, 70(5), 6–17.<http://doi.org/10.5281/zenodo.5529519>Shyshka, O. R. (2021). Pryntsyp pravovoyi vyznachenosti v tsyvilnomu pravi Ukrayiny [The Principle of Legal Certainty in the Civil Law of Ukraine]. *Forum Prava*, 70(5), 6–17. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529519>